

судом рішення щодо відшкодування завданих збитків є не лише доведеність підстав і розміру цивільного позову, а й встановлення події кримінального правопорушення, оскільки доведеність її відсутності є підставою для відмови у позові та неможливості його подати у порядку цивільного судочинства.

*Посполітак В. В.,
завідувач кафедрою
гуманітарного розвитку ПВІІЗ
«Міжнародний інститут менеджменту»,
керівник робочої групи з розвитку
законодавства Експертної ради ФГВФО,
кандидат юридичних наук,
доцент*

ПОНЯТТЯ ТА РОЗМІР ЗБИТКІВ ПРИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОВ'ЯЗАНИХ ОСІБ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ

Реформа системи гарантування вкладів фізичних осіб, проведена у 2012 р., фактично створила цілісну і ефективну систему не тільки компенсації фізичним особам частини їх вкладів, а й дала процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) на даний час виконує фактично дві функції:

- 1) виведення неплатоспроможного банку з ринку; та
- 2) виплати вкладникам-фізичним особам гарантованої державою суми.

Друга функція ФГВФО є надзвичайно публічною і гроші для компенсації вкладів фізичних осіб (гарантованих державою) та інших клієнтів банків (не гарантованих державою) потрібно звідкись взяти. Якщо розібратися в ситуації з правової точки зору, то мова йде не про гарантування вкладів, а про страхування цих вкладів. Явними є всі елементи саме страхування: страховий платіж банків у вигляді внесків до фонду пропорційно залученим вкладам, страховий випадок – визнання банку

неплатоспроможним, виплата 200 000 грн. за вкладами, що становить суму страхового покриття.

Оскільки в основі виплати вкладів у розмірі страхового покриття лежить фактично відшкодування шкоди, заподіяної кредиторам (у тому числі вкладникам) банком та/або його пов'язаними особами, то у ФГВФО як у псевдо страхової компанії має бути право регресної вимоги до того, хто спричинив заподіяння шкоди банку та/або вкладникам.

Згідно з ч. 1 ст. 1166 Цивільного кодексу України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [1]. Деталізація зазначеної норми міститься у ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (див. таблицю нижче) [3].

Проблемним питанням щодо можливості застосування такої міри відповідальності як відшкодування шкоди потрібна наявність усіх елементів складу цивільного правопорушення: наявність шкоди (збитків), протиправне діяння заподіювача шкоди (збитків) – пов'язаною особою банку, причинний зв'язок між шкодою (збитками) і протиправною поведінкою та вина заподіювача шкоди (збитків). Склад майнового правопорушення по відношенню до власників істотної участі описаний у статтях 35 та 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [6] та у ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Аналіз усіх елементів майнового правопорушення не є предметом цієї статті. Тому, на нашу думку, варто зупинитися конкретніше на визначенні поняття та розміру лише одного з елементів складу майнового правопорушення, а саме шкоди (збитків), заподіяних пов'язаними особами банку та/або кредиторам банку, зокрема, власниками істотної участі. Хоча, категорія збитків у цивільному та господарському праві є одним з найбільш давніх та основоположних інститутів при захисті суб'єктом правовідносин

своїх законних прав та інтересів, проте, при виведенні з ринку неплатоспроможного банку (складного з юридичної та економічної точки зору суб'єкта фінансової системи країни) на практиці виникають значні проблеми при визначенні розміру шкоди (збитків).

Ст. 22 ЦК України, так само як і ч. 2 ст. 224 ГК України не дає загального визначення збитків. ЦК України у ст. 22 та ГК України у ст. 225 встановлює лише обсяг збитків та ті складові збитків, які підлягають відшкодуванню правопорушником (реальні збитки та упущену вигоду або повний обсяг шкоди).

Якщо проаналізувати різні редакції ч. 5 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», то можна побачити, що законодавець досить хаотично вживає поняття «шкода» та «збитки». Ці два поняття на нашу думку співвідносяться як ціле й частина (будь-які збитки є шкодою, у той час як не всяка шкода є збитками), а не є тотожними. Збитки – це грошова оцінка матеріальної шкоди, заподіяної порушенням договору або позадоговірним правопорушенням. Шкода же – це будь-які (у тому числі моральні) несприятливі для потерпілого наслідки. Отже, поняття «шкода», за змістом є ширшим, ніж поняття «збитки», що і послужило підставою зупинитися на понятті «шкода» у обох редакціях 2015 р. ч. 5 ст. 52 названого вище закону (див. таблицю нижче).

Для визначення поняття і розміру збитків, звернемося до позицій відомих вчених. Так, Г. Ф. Шершеневич під збитками розумів шкоду, понесену майном, яка виявляється в зменшенні його цінності, під яким ні в якому разі не можна розуміти моральну шкоду вже тому, що таке розуміння безсумнівно суперечить загальному сенсу статей про винагороду [9]. О. С. Юффе визначає збитки, як наслідки, викликані неправомірною поведінкою [7]. Фактично він розглядає в якості збитків будь-який негативний наслідок у сфері цивільних правовідносин, тобто при скоєнні будь-якого цивільного правопорушення настає наслідок у вигляді збитків. Слід зазначити також, що в нормативно-правових актах більшості країн

(Франція, Німеччина, США) поняття «збитки» не визначено, а лише окреслено їх склад.

Закріплення в законі поняття як «збитків», так і «шкоди» через оціночні категорії надає цим правовим явищам властивість «необхідності доказування» в будь-якому процесі (цивільному чи господарському) з додержанням норм процесуального права, інакше неможливо говорити про збитки (шкоду) в їх правовому (юридичному) значенні. У випадку «недоказаності» розміру збитків (шкоди) сторона позбавляється права на їх відшкодування, отже, в цьому випадку «збитки» («шкода») не одержують нової якості – юридичного значення, їх визначення в економічному сенсі потерпілою стороною не тягне за собою ніяких юридичних наслідків. Доказування збитків може здійснюватися тільки у встановленій законом процесуальній формі.

Враховуючи обмеженість у часі тимчасової адміністрації при виведенні ФГВФО неплатоспроможних банків з ринку, а отже і складність обрахунку та доказування обсягу збитків (шкоди), законодавець вводить певні орієнтири для визначення збитків:

1) різницю між вимогами кредиторів, які включені до реєстру акцептованих вимог кредиторів, та оціночною вартістю ліквідаційної маси банку, затвердженої Фондом (Закон № 218-VIII від 02.03.2015 р.) [4];

Таблиця № 1. Динаміка зміни норм законодавства про розмір шкоди пов'язаних осіб.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»		
Норма законодавства (в редакції від 23 лютого 2012 р. – початкова редакція)	Норма законодавства (після змін Законом № 218-VIII від 02.03.2015 р.[4])	Норма законодавства (після змін Законом № 629-VIII від 16.07.2015 р.[5])

<p>Стаття 52. Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів</p> <p>...5. Фонд має право звернутися з вимогою до власників істотної часті. контролерів та керівників банку про задоволення за рахунок їх майна частини вимог кредиторів банку в разі, якщо дії чи бездіяльність таких осіб призвели до <u>понесення банком збитків та/або завдання шкоди інтересам вкладників та інших кредиторів банку</u>. У разі отримання Фондом відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, встановлений Фондом, Фонд має право звернутися до суду з вимогою про стягнення майна з таких осіб для задоволення вимог кредиторів.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 52. Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів</p> <p>...5. Фонд або уповноважена особа Фонду у разі, якщо <u>оціночна вартість ліквідаційної маси банку, затвердженої Фондом, є меншою за вимоги кредиторів, які включені до реєстру акцептованих вимог кредиторів</u>, звертається до пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку з її вини <u>шкоди</u>, та пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо або опосередковано отримала майнову вигоду, з вимогою про відшкодування шкоди, завданої банку.</p> <p>...</p>	<p>Стаття 52. Черговість та порядок задоволення вимог до банку, оплата витрат та здійснення платежів</p> <p>...5. Фонд або уповноважена особа Фонду <u>у разі недостатності майна банку</u> звертається до пов'язаної з банком особи, дії або бездіяльність якої призвели до заподіяння кредиторам та/або банку <u>шкоди</u>, та/або пов'язаної з банком особи, яка внаслідок таких дій або бездіяльності прямо чи опосередковано отримала майнову вигоду, з вимогою про відшкодування шкоди, заподіяної банку.</p> <p>У разі отримання відмови у задоволенні таких вимог або невиконання вимоги у строк, установлений Фондом або уповноваженою особою Фонду, Фонд звертається з такими вимогами до суду.</p> <p>...</p>
<p>...</p>	<p>79</p>	<p>...</p>

Збитки/школа кредитора обраховується на загальних підставах.	Розмір шкоди визнається як різниця між вимогами кредиторів, які включені до реєстру акцептованих вимог кредиторів та оціночною вартістю ліквідаційної маси банку, затвердженої Фондом.	Розмір шкоди визначається на загальних підставах (зокрема, різниця між вимогами кредиторів, які включені до реєстру акцептованих вимог кредиторів та оціночною вартістю ліквідаційної маси банку, затвердженої Фондом, а також інша).
--	--	---

2) різницю між витратами на виведення банку з ринку (у тому числі і обсяг вимог кредиторів) та майном (активами) банку Законом № 629-VIII від 16.07.2015 р. [5].

До цих змін, орієнтиром були тільки загальні правила, встановлені статтями 22 ЦК України та 225 ГК України [2]. З одного боку така редакція була виправдана, оскільки дозволяла обраховувати обсяг збитків, виходячи з відповідальності в повному обсязі. Проте, практика судів показала, що судді вимагають конкретно обраховані грошові суми з поясненнями. Пояснити шкоду у вигляді різниці між зобов'язаннями (пасивами) та активами банку виявилось легше.

У підрозділі 4.1. «Порядок обчислення збитків» дисертації на здобуття ступеня кандидата юридичних наук на тему «Збитки як категорія цивільного права України» Т. Є. Крисань (2008 рік) зроблено висновок, що значення відшкодування збитків полягає в тому, що в результаті майно кредитора повинне опинитися в тому становищі, в якому воно знаходилося б у випадку, якщо б боржник виконав зобов'язання належним чином [8]. Проте, відшкодування кредитору повинне бути адекватним, дозволяючим поставити його у відповідне становище. Однак, в нашому випадку фактично мова йде про стягнення грошової суми розміру шкоди, яка відповідає не

загальній сумі шкоди, а тільки акцептованій Фондом сумі вимог кредиторів, яка орієнтується на загальну суму виплат ФГВФО в межах гарантованої ФГВФО суми виплат кожному вкладнику (на даний час – 200 000 грн.).

Висновок: 1) під збитками (шкодою) у випадку звернення до пов'язаних осіб неплатоспроможного банку слід розуміти грошовий вираз загальної суми вимог кредиторів, акцептованих ФГВФО;

2) обсяг збитків визначається в розмірі різниці між акцептованими ФГВФО вимогами кредиторів та активами неплатоспроможного банку;

3) закріплена у даний час законодавством ситуація не дозволяє ефективно стягувати з пов'язаних осіб повну суму збитків банку, оскільки саме звернення ФГВФО можливе у разі недостатності майна банку (навіть якщо шкода банку такими особами заподіяна);

4) інші суми, які складають розмір шкоди, стягуються за зверненнями (позовами) самих кредиторів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356; Голос України. – № 146 від 11.08.2015.

2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144; Голос України. – № 146 від 11.08.2015.

3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 50. – Ст. 564; Голос України. – № 146 від 11.08.2015.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб: Закон України від 2 березня 2015 р. № 218-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 17 від 24.04.2015. – Стор. 987.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення

неплатоспроможних банків з ринку: Закон України від 16 липня 2015 р. № 629-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 43 від 23.10.2015. – Стор. 2156.

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

7. Иоффе О. С. Ответственность по гражданскому праву / О. С. Иоффе. – СПб. : Издательство Ленинградского университета, 1955. – 340 с.

8. Крисань Т. Є. Збитки як категорія цивільного права України. Автореферат дисертації на здобуття ступеня кандидата юридичних наук, Одеса – 2008.

9. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Фирма «СПАРК», 1995. – 556 с.

*Солом'яний В. Р.,
ст. викладач кафедри галузевих
правових наук НаУКМА*

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Відшкодування збитків є одним з способів захисту прав учасників цивільного обороту та формою відповідальності, які своїм корінням сягають сивої давнини римського права. В римському праві відшкодування збитків розглядалось як майнова відповідальність боржника перед кредитором і спосіб відновлення порушеного права. Не дивлячись на досить тривалий час свого розвитку, питання відшкодування збитків залишаються актуальними і в даний час.

Одним з важливих питань є питання співвідношення поняття «збитки» з поняттями «шкода» і «втрата», які вживаються для позначення умов цивільно-правової відповідальності чи одного з елементів складу цивільно-правового правопорушення, а також при аналізі деліктних правовідносин [1,